

13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Ольга Євгенівна Антонова. – Київ, 2008. – 43 с.

2. Вітвицька С. С. Організація виховного процесу у вищому навчальному закладі / С. С. Вітвицька // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2005. - № 24. - С. 44-48.

3. Коростіянець Т. П. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін за індивідуальними освітніми траєкторіями: автореф. дис. ... докт. пед. н.: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Тамара Петрівна Коростіянець. – Одеса, 2010. – 21 с.

4. Леонова О. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. Леонова // Alma mater (Вестник высшей школы). - 2006. - № 1. - С. 36-40.

5. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навч. посібник / За ред. О. Г. Мороза. – К.: НПУ, 2001. – 338 с.

6. Прокопів Л. М. Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Любова Миколаївна Прокопів. – Івано-Франківськ, 2006. – 22 с.

7. Рибка Н. М. Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Історія філософії» / Н. М. Рибка. - Одеса, 2005. – 24 с.

8. Ткач Т. В. Структурно-цільовий аналіз розвитку освітнього простору як психолого-педагогічної категорії / Т. В. Ткач // Українська педагогіка, 2008. - Випуск 14. - С.118-123.

9. Якса Н. В. Особливості організації виховного процесу в педагогічному вузі / Н. В. Якса // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2005. - № 20. - С. 124-127.

10. Явнин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. - М.: Смысл, 2001. – 365 с.

ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

УДК 378.937

Долинський Б.Т.

У статті розглядається цілісний підхід до підготовки майбутнього вчителя початкових класів як методологічна основа організації дослідження; розкрито сутність понять «ціль» і «цілісність», погляди філософів і психологів на досліджувану проблему.

Ключові слова: цілісний підхід, цілісність, підготовка вчителів початкової школи.

ЦЕЛОСТНЫЙ ПОДХОД К ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Долинський Б.Т.

В статье рассматривается целостный подход к подготовке будущего учителя начальных классов как методологическая ос-

нова організації дослідження; раскрыта сутність понять «целое» и «целостность», взгляды философов и психологов на исследуемую проблему.

Ключевые слова: целостный подход, целостность, подготовка учителей начальной школы.

HOLISTIC APPROACH IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER'S PREPARATION

Dolinskiy B. T.

The article reveals the holistic approach in future primary school teacher's training as methodological foundation of a research organization; the essence of concepts "whole" and "integrity", philosophers' and psychologists' views of the problem under consideration are exposed.

Key words: holistic approach, integrity, primary school teacher's training.

Постановка проблеми. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) визначено, що освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого вирішення проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Визнання суспільством учителя ключовою фігурою процесу освіти і виховання потребує вдосконалення підходів до розв'язання проблеми його професійної підготовки, оскільки студент вищого педагогічного навчального закладу готує себе до професійної діяльності, успіх самореалізації у якій буде визначатись його фаховою обізнаністю. Ефективність підготовки майбутніх учителів початкової школи, на нашу думку, визначається цілісністю навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу.

Аналіз останніх публікацій. Проблема цілісності була предметом дослідження філософів (Н.Т.Абрамова, О.І.Авер'янов, В.Г.Афанасьєв, В.С.Блауберг, С.Н.Смирнов, В.С.Тюхін, О.І.Уємов, А.Д.Цофнас, Е.Г.Юдін та ін.), психологів (К.А.Альбуханова-Славська, П.К.Анохін, Л.С.Виготський, Г.О.-Люблинська, Н.О.Менчинська, Ю.О.Самарін, В.А.Семиченко, Д.Н.Узнадзе, А.А.Ухтомський та ін.), педагогів (Ш.О.Амонашвілі, Ю.К.Бабанський, В.І.Загвязинський, Л.В.Занков, В.І.Ільченко, Н.В.Кузьміна, І.П.Підласий, О.Я.Савченко, В.О.Сластьонін, А.Д.Цимбалару та ін.).

Педагоги (Ю.К.Бабанський, Н.В.Кузьміна, І.П.Підласий, О.Я.Савченко, В.О.Сластьонін та ін.) наголошують на тому, що для формування цілісності знань учнів професійна діяльність учителя повинна бути структурована відповідно до вирішення поставлених цілей, де кожна зі структур не можна розглядати як ланцюжок окремих ланок. Як зазначають науковці (Г.С.Сухобська і Ю.Н.Кулоткін), вона має бути як цілісне, що регулярно відтворюється у всій повноті своїх структурних елементів утворення, яке розчленовується лише з метою пізнання.

Метою статті є висвітлення сутності методологічного принципу цілісності і його застосування в підготовці студентів факультетів початкового навчання.

Основний виклад матеріалу. У педагогічних словниках визначення поняття «цілісності» відсутнє. Психологічний словник подає визначення «цілісність сприймання», яке розуміється як властивість сприймання, яке полягає в тому, що будь-який об'єкт сприймається як усталене системне ціле, якщо навіть окремі частини цього цілого в поданий момент не можна спостерігати.

Філософська енциклопедія визначає цілісність як поняття «ціле», а саме: «це філософська категорія, що виражає відношення між сукупністю предметів і зв'язком, який об'єднує ці предмети, і призводить до появи в сукупності нових властивостей, закономірностей, що не були притаманними предметам у їх відокремленості; при цьому тип зв'язку частин визначається і тим, що утворилося як ціле» [7, с. 474].

За філософським словником, цілісність — це «завершеність, тотальність, цільність і власна закономірність речі» [6, с.506]; «об'єктивний зв'язок частин і цілого, що властивий усім формам руху матерії, при цьому кожній формі руху відповідає і певний матеріальний носій цього зв'язку (елементарні часточки, молекули, клітини, живі організми, сім'я, нація та ін.), де ці форми цілісності за своїм походженням пов'язані один з одним» [4, с.365-366].

Зауважимо, що у словникових джерелах філософського аспекту здебільшого цілісність розглядається як єдність, як-от: «внутрішня єдність об'єкта, його віддиференційованість від довкілля, а також сам об'єкт, якому притаманні ці самі властивості; як внутрішня єдність, що сприймається як єдине ціле; позбавленість подвійного поділу, цілком цілий, прониклий єдністю» [8, с.511].

Філософи здебільшого розглядають цілісність в аспекті системного підходу, а також поняття «ціле» використовують як вихідне щодо феномена «цілісність». Так, В.Г.Афанасьєв зазначає, що «ціле» полягає вже в самому факті цільності зв'язків, у перевазі внутрішніх зв'язків частин між собою по відношенню до руху цих частин щодо зовнішнього впливу на них» [2, с.32].

За А.Ф.Аббасовим, ціле це та сама система, при цьому така система, «в якій навіть один елемент набуває в результаті входження в систему емерджентну властивість», «це система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів і водночас об'єкт наукового пізнання». Автор акцентує на такому аспекті цілісності, як одержання нового результату. Він зазначає, що основна роль цілісності полягає у виявленні й одержанні у процесі пізнання об'єкта чогось нового, чого не було закладено у знанні у вихідних його передумовах, саме тому «поняття цілісності відіграє суттєву роль в одержанні синтетичного повного знання про об'єкт» [1, с.16].

Отже, аналіз філософської літератури з проблеми цілісності засвідчив різні підходи щодо її визначення. Так, філософи (О.І.Авер'янов, В.Г.Афанасьєв, В.С.Тюхтін та ін.) розуміють цілісність як систему, що є сукупністю об'єктів, взаємодія яких викликає виникнення нових інтегративних якостей, що не притаманні окремим її компонентам. Отже, цілісність виявляється у взаємозалежності частин, що не виступають не у вигляді лінійного причинного ряду,

а у вигляді своєрідного замкнутого кола (водночас і незавершеного), що має властивості органічно-діалектичного розвитку, в середині якого кожен елемент зв'язку є умовою і причиною іншого, що дає в результаті нові як інтегральні, так і неінтегральні властивості.

Як видно, категорія «цілісність» має сенс тільки стосовно системних підходів. Її значення в дослідженні процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя важко переоцінити. Поняття «цілісність» належить до числа таких, роль яких у науковому пізнанні ніколи не може бути вичерпаною, «цілісність» як будь-яка інша категорія діяльності на рівні методологічного аналізу, тобто вивчення не об'єктів як таких, а самої пізнавальної діяльності, виступає як інструмент пізнання [3].

Звернення до поняття «цілісність» допомагає побачити критерії ефективного функціонування педагогічних систем, а також те, що спроби шляхом найрізноманітніших удосконалень, інколи методом «випробувань і помилок», підвести педагогічний процес до рівня цілісності з самого початку приречені на невдачу, оскільки педагогічні зусилля локалізуються на одному з компонентів системи, а отже, ніколи не призведуть до гармонії. Це завдання допомагає вирішити аналіз педагогічного процесу через призму поняття «цілісність», де воно буде виконувати функцію інструмента пізнання.

У педагогічній науці розуміння навчально-виховного процесу як цілісності будується на основі єдності компонентів структури, цілей і взаємодії, навчальної, трудової, фізичної, технічної, художньо-творчої і спортивно-ігрової діяльності, прагнення до самоосвіти в комплексі, що передбачає системний підхід, наступність, гуманістичність, оптимізацію, розвиток і зв'язок із життям. Відтак, головний сенс поняття «цілісність» полягає в тому, що воно потребує звернення до аналізу компонентів, що утворюють систему. Лише врахування всіх наявних зв'язків не дозволяє упустити з виду взаємопов'язані процеси, які протікають одночасно й зливаються в цілісний педагогічний процес лише за певних умов.

По-перше, процес засвоєння й конструювання змісту освіти і матеріальної бази (змістовно-конструктивна та матеріально-конструктивна діяльність педагога); по-друге, процес взаємодії педагогів і вихованців (студентів) з приводу змісту освіти, засвоєння якого останніми – мета взаємодії; по-третє, процес самостійного засвоєння студентами змісту освіти з використанням необхідних засобів без безпосередньої участі педагога (самоосвіта та самовиховання); по-четверте, процес взаємодії педагогів і студентів не з приводу змісту освіти (неформальне спілкування).

Психологічні аспекти феномена «цілісність» досліджували такі вчені, як Б.Г.Ананьєв, П.К.Анохін, А.В.Брушлинський, Л.С.Виготський, О.О.Леонтьєв, Ж.Піаже, Д.Н.Узнадзе, А.А.Ухтомський та ін.). Більшість психологів пов'язують цілісність із властивостями сприймання, оскільки кожна частина, що входить до образу сприймання, набуває значення тільки у співвідношенні її з цілим і визначається ним. Вони зазначають, що цілісність сприймання є сенсорною, мисленневою надбудовою сукупності деяких елементів об'єктів, що сприймаються, до його цілісного образу, вона здібна мисленнево добудовувати образ предметів, що сприймаються до певної цілісної форми на основі невеликої кількості елементів, навіть, якщо ок-

ремі деталі предмета людиною безпосередньо в цей момент не сприймалися [5, с.182].

У процесі професійної підготовки в майбутніх учителів молодших класів повинно бути сформоване уявлення про те, що цілісність як внутрішня властивість системи не дана з самого початку, а набувається нею лише у процесі розвитку. Цей стан є особливо важливим під час визначення рівнів розвитку системи та встановлення міри її ефективності. Справа в тому, що чим більш конкретна педагогічна система незалежна, обмежена від середовища, зокрема від інших педагогічних систем, тим більше вона внутрішньо цілісна, індивідуальна, оригінальна. Звернення до поняття цілісності дозволяє побачити, що штучні системи, а саме такою й є педагогічний процес, практично ніколи не відповідає вимогам цілісності, якщо вони будуються з позицій здорового глузду. Так і педагогічна система школи, і система підготовки вчителя початкової школи в кожному конкретному випадку набуває властивості цілісності лише у процесі їх становлення до «цілого» по мірі пізнання і, головне, керованого використання внутрішніх та зовнішніх зв'язків і суперечностей.

Отже, методологічна функція поняття «цілісність» наочно підтверджує положення про те, що професійна готовність особистості не формується за частинами, допомагає бачити єдність викладання й виховної роботи, а також лише відносну самостійність безлічі організовуваних школою та вищим навчальним закладом освітньо-виховних процесів.

На підставі вищезазначеного ми дійшли **висновку**, що до суттєвих вимог забезпечення цілісності педагогічного процесу в його організаційно-процесуальному аспекті належить вимога реалізації педагогічного процесу як єдності його конструювання, здійснення в ході взаємодії педагогів та студентів щодо освіти (ділові відносини), так і на рівні неформальних особистих відносин; самоосвіти й самовиховання; організації педагогічного процесу на принципах пріоритету вихідного відношення «студент – зміст освіти» в межах основного відношення. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у визначенні інших методологічних підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Література

1. Аббасов А.Ф. Соотношение категорий и принципов системно-целостной проблематики / А.Ф.Аббасов. – Баку: ЭЛМ, 1984. – 88 с.
2. Афанасьев В.Г. Системность и общество / В.Г.Афанасьев. – Политиздат, 1980. – 203 с.
3. Блауберг И.В. Проблема целостности в марксистской философии / И.В.Блауберг. – М.: высшая школа, 1963. – 98 с.
4. Краткий словарь по философии / И.В.Блауберг, И.К.Пантин. – М.: Политиздат, 1975. – 414 с.
5. Немов Р.С. Психология: В 3-х кн./ Р.С.Несмов. – М.: Владос, 2000. – 631 с.
6. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. – М.: Полит.лит., 1991. – 560 с.
7. Философская энциклопедия. – М.: Сов.энцикл., 1962. – Т. 5. – 740 с.
8. Философский энциклопедический словарь / Сост. Е.Ф.Губеккий и др. – М.: Инфра, 1997. – 576 с.